

Aromânii

Autor **Marius Diaconescu**

12.06.2014

Împrăștiați prin Balcani încă din Evul Mediu, aromânii trec astăzi printr-o criză identitară fără ieșire. Academiiile fiecărui stat în care trăiesc susțin propria teorie despre originea aromânilor: români, macedoneni romanizați sau greci latinofoni. Chiar și specialiștii cu origine aromână s-au integrat curentelor academice din țara în care locuiesc, ceea ce provoacă un semn și mai mare de întrebare printre aromânii din România, Albania, Macedonia și Grecia. Izvoarele și istoriografia îi menționează sub diverse nume: vlahi, vlasi, aromâni, macedoromâni, fârșeroți, saracaceni, armâni, rrămâni etc. Vă propunem în paginile următoare o discuție despre originea aromânilor și despre cauzele crizei lor identitare, fără pretenția de a găsi elixirul. Dar sperăm să aducem în atenția cititorului crâmpoie din istoria fascinantă a aromânilor balcanici, dintre care un număr destul de mare ne sunt azi concetățeni.

În a doua jumătate a secolului al XI-lea, un demnitar bizantin cu origini armene, Kekaumenos, dedică mai multe pasaje românilor balcanici, de obicei în legătură cu răscoalele lor împotriva autorităților bizantine. Despre originea aromânilor, Kekaumenos ne povestește într-o diatribă contra acestora, pe care îi vedea veșnic răsculați contra autorităților: „Vă sfătuiesc deci pe voi și pe urmașii voștri următoarele, deoarece neamul vlahilor este cu totul necredincios și stricat, neavând credință dreaptă nici față de Dumnezeu, nici față de împărat, nici față de rudă sau de prieten... și deoarece n-a păstrat niciodată credință față de cineva, nici față de împărații mai de demult ai romeilor. **Loviți cu război de către împăratul Traian și înfrânți deplin, au fost supuși de acesta, iar regele lor, numit Decebal, a fost ucis și capul i-a fost înfipt într-o suliță în mijlocul orașului romeilor. Căci aceștia sunt așa-numiții daci, ziși și besi. Și locuiau mai întâi lângă râul Dunăre și Saos, râu pe care acum îl numim Sava, unde locuiesc mai de curând sârbii, în locuri întărite de natură și greu accesibile. Bizuindu-se pe acestea s-au prefăcut că nutresc prietenie și că sunt supuși față de împărații de mai demult ai romeilor și ieșind din întăriturile lor prădau ținuturile romeilor. De aceea romeii mâniindu-se au pornit, cum am spus, împotriva lor și i-au zdrobit. Și aceștia, fugind de acolo, s-au împrăștiat în tot Epirul și toată Macedonia, iar cei mai mulți dintre ei s-au așezat în Elada.” (Fontes Historiae Daco-Romanae, III, București, 1975, p. 39-41, s.n. – M.D.).**

Originea aromânilor în primele izvoare bizantine: dacii lui Kekaumenos...

Potrivit acestei relatări, vlahii din Balcani, adică aromânii, ar fi urmașii dacilor învinși de Traian. Dar cum au ajuns între Sava și Dunăre, adică în actuala Serbie? Dacă ne uităm prin istoriile romane contestate de istoriografia română, care povestesc despre retragerea aureliană, în urma căreia s-au înființat două provincii sud-dunărene cu numele Dacia, ne apropiem de regiunea indicată de Kekaumenos la originea vlahilor. Dar dacă acceptăm teoria cronicarului bizantin, ar trebui să acceptăm că cel puțin o parte a populației romanizate din Dacia romană s-a retras în 275 în sudul Dunării. Povestea despre Decebal a preluat-o din istoriile romane păstrate în mediul bizantin. Care este sursa celorlalte informații? Cum face legătura între dacii lui Decebal și vlahii din Balcani? Parcursul acestora este clar delimitat de autor: învinși de bizantini, s-au refugiat în Epir, Macedonia și Elada, adică în regiuni în care sunt atestați din Evul Mediu până azi. Autorul i-a cunoscut destul de bine pe vlahi: descrie implicarea lor în răscoala antibizantină și le cunoaște obiceiul transumanței. Cu ocazia pregătirii unei răscoale în vara anului 1066, vlahii, la întrebarea despre locul în care se aflau animalele și nevestele lor în acel moment, au răspuns că în munții Bulgariei, identificați de specialiști cu Munții Balcanici până în Pind și Rodope. Kekaumenos completează: *„Căci așa li-e obiceiul, ca dobitoacele și familiile lor să stea din luna aprilie până în luna septembrie în munți înalți și în locuri foarte reci.”* (*Fontes Historiae Daco-Romanae*, III, p. 31-33). Este prima dovadă a migrației sezoniere sau transumanței practicate de aromâni până la mijlocul secolului al XX-lea și este prima atestare a principalei ocupații a aromânilor – păstoritul.

...și romanii lui Kinnamos

Un secol mai târziu, un alt cronicar bizantin, Ioan Kinnamos, relatează episodul unei lupte dintre bizantini și unguri. În 1166, împăratul bizantin plănuia să atace regatul maghiar din două părți. Una dintre oști, comandată de Leon Vatatzes, urma să îi atace dinspre Marea Neagră. Vatatzes aducea o oaste numeroasă *„ba chiar și o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sunt colonii de demult ai celor din Italia”* (*Fontes Historiae Daco-Romanae*, III, p. 239, s.n. – M.D.).

Părerile istoricilor despre localizarea acestor vlahi sunt împărțite, unii susținând că ar fi fost români din nordul Dunării, în timp ce alții îi plasează în Balcani sau Dobrogea. În condițiile în care bizantinii nu aveau autoritate în nordul Dunării, nu se poate accepta plasarea lor aici. Nici Dobrogea, locuită de multe populații, printre care izvoarele nu îi amintesc de români, nu putea sta la originea unui contingent de români suficient de numeros încât să fie remarcat de comandanții militari bizantini și de cronicar. Singura localizare plauzibilă a lor este în Peninsula Balcanică, teritoriu supus bizantinilor, de unde aceștia puteau recruta oaste și unde sursele îi atestă cu sarcini militare. Dar mult mai importantă este consemnarea tradiției despre originea acestor români sud-dunăreni: *„despre care se spune”* arată o tradiție care circula deja în cercurile culte de la Bizanț despre originea romană a aromânilor. Este o tradiție cultă, care se vehicula în mijlocul învățaților bizantini. Este exagerat să considerăm

că exista o conștiință a originii romane la români, cu atât mai mult la românii nord-dunăreni (apologia acestei idei la A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Editura Enciclopedică, București, 1993, pp. 31-32).

Mica Valahie

Aceeași origine romană a românilor din sudul Dunării era invocată de Ioniță cel Frumos, țarul Țaratului Româno-bulgar, în corespondența sa cu papa Inocențiu al III-lea. Este frumos să credem că exista o conștiință a romanității la nivelul poporului (A. Armbruster, *op.cit.*, pp. 33-35), însă mă îndoiesc că afirmația istoricilor poate fi susținută. Să nu uităm că această corespondență cu Papa a fost inițiată de mitropolitul ortodox, Vasile de Târnovo. În condițiile în care recunoașterea titlului imperial pentru Asan de către papalitate presupunea recunoașterea supremației papale, adică o unire bisericească regională, trebuie să acceptăm rolul mitropolitului. Iar acest mitropolit se putea forma doar în mediul bizantin, ceea ce poate sugera sursa cunoștințelor despre originea vlahilor balcanici.

În capitala bizantină se păstrau consemnate informațiile despre popoarele cu care imperiul intra în contact, care locuiau în imperiu sau cu care aveau războaie. În condițiile în care o mare parte a izvoarelor bizantine au fost distruse, mai ales cu ocazia cuceririi otomane, putem admite că în Bizanțul secolelor X-XI se aflau lucrări care au stat la baza acestor discuții despre originea vlahilor, dar care nu s-au păstrat până azi. Însă Kekaumenos, Kinnamos și probabil mitropolitul Vasile de Târnovo le-au cunoscut. Mai amintim un alt izvor necunoscut istoriografiei românești. Despre vlahii din Akarnania, în sudul Thesaliei, conduși de un anume Constantin Aurelian, cronicarul bizantin Apokaukos afirma că se aflau un număr mare de coloniști romani, care acum se numeau vlahi (apud A. Koukoudis, *The Vlachs: Metropolis and Diaspora*, Thessaloniki, 2003, p. 86). Regiunea respectivă a fost denumită mai târziu Mica Valahie.

Potrivit primelor surse bizantine, care discută despre originea vlahilor balcanici, adică a aromânilor, este invocată originea romană (Kinnamos, Apokaukos și Ioniță cel Frumos cu papa Inocențiu al III-lea) sau dacă (Kekaumenos), trecută probabil printr-un proces de romanizare. Trebuie să reținem că deși în secolele următoare aromânii apar adesea în surse bizantine și otomane, locuind în special în regiunea muntoasă din Balcani, pe teritoriul de azi al Greciei, Albaniei, Macedoniei sau Bulgariei, nu se mai discută originea lor.

Moscopole, centrul cultural al Balcanilor

Izvoarele bizantine, sârbești sau otomane îi atestă pe aromâni, sub numele de vlahi, prin toată peninsula Balcanică, cu principala lor ocupație – păstoritul. În secolele XIII-XIV, sate întregi de aromâni sunt dăruite mănăstirilor din Muntele Athos, unde, la un moment dat, provoacă agitații din cauza prezenței femeilor în preajma călugărilor. Regiunea Thesaliei a fost numită Valahia Mare, nume consemnat până în secolul al XIX-lea, dată fiind ponderea populației aromâne. Aici a existat chiar un stat, format în urma destrămării Imperiului Bizantin în 1204, care a luptat în secolele XIII-XIV cu latinii, bizantinii și apoi cu turcii. Din partea turcilor au primit privilegiile care le recunoșteau autonomia, în schimbul plății unor taxe și a păzirii trecătorilor montane. Nu au scăpat de tributul sângelui, fiind nevoiți să dea periodic un număr de copii pentru corpul de ieniceri. Dintre aceștia, după satisfacerea slujbei militare, unii s-au întors în satele de origine, dar erau deja convertiți la islam.

Vlahii din Pind, organizați în cătune cu caracter seminomad, migrau vara cu turmele lor până în munții Macedoniei. În secolul al XVIII-lea, o parte dintre acești vlahi din Grevena, Samarina, Perivoli etc. se ocupau cu cărăușia și negustoria. Dintre așezările aromâne se remarcă Moscopole, datorită evoluției sale spectaculoase. Întemeiată la mijlocul secolului al XIV-lea, așezarea s-a dezvoltat mai ales sub stăpânirea otomană, deoarece a beneficiat de privilegiile și autonomie, în condițiile în care făcea parte din domeniul sultanei mamă. Sub influența învățaților din secolul al XVIII-lea s-a format o tradiție cultă despre originea orașului în refugiați educați din Constantinopol. Se încerca astfel formarea unei origini onorabile în comparație cu păstoria din regiune. Desigur că această teorie nu trebuie să beneficieze decât de atenția cuvenită unei anecdote.

Așezarea a început să se dezvolte după noile valuri de imigranți din Metsovo (regiunea Zagori) și Skamneli (Pind), care au întemeiat două noi cartiere după 1611 și 1659. Un alt cartier s-a înființat după 1710 cu imigranți din Postenan,

din sudul Albaniei. La finele secolului al XVII-lea a trecut în stăpânirea unui înalt demnitar, care i-a confirmat privilegiile și a interzis așezarea musulmanilor. Așezarea s-a dezvoltat într-un oraș prosper, considerat al doilea ca mărime în Balcani după Constantinopol. Dezvoltarea orașului a fost posibilă datorită practicării comerțului, inițial itinerant, apoi organizat, prin Balcani până în Veneția și apoi dincolo de granițele Imperiului otoman, până la Leipzig sau Poznan. Ei au fost principalii beneficiari ai anexelor economice ale tratatelor de pace de la Passarowitz și Belgrad. Au întemeiat colonii cu scop comercial în mai multe orașe din Imperiul Habsburgic, inclusiv în Transilvania. Totodată frecventau marile târguri anuale din Imperiul otoman. Îmbogățirea negustorilor de vază a avut efecte pe plan cultural: s-au construit noi biserici în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, cu arhitectură și pictură de înaltă calitate, s-a format o bibliotecă, o tipografie și chiar o academie, numită Noua Academie. Practic la mijlocul secolului al XVIII-lea Moscopole a devenit centrul cultural al Balcanilor.

Bogăția orașului Moscopole a atras interesul turcilor și albanezilor, care l-au jefuit în 1769. Coloniile comerciale înființate în Europa Centrală înainte de acest eveniment nefericit le-au permis moscopolenilor să își ia avutul cu care rămăseseră și să emigreze în masă. Unii, probabil cei mai săraci, s-au împrăștiat prin alte sate aromânești din Balcani, dar o mare parte a lor a emigrat în Imperiul Habsburgic, unde, pornind de la coloniile comerciale, au dezvoltat adevărate cartiere aromâne. Cei rămași au fost din nou jefuiți în 1788, cu ocazia unui conflict pentru autoritate locală între doi demnitari otomani, ceea ce a determinat exodul complet al populației. În secolul al XIX-lea, o parte a aromânilor au fost atrași în mișcarea națională grecească, care a culminat cu războiul de independență și crearea statului grec în 1828. Câțiva aromâni au ajuns astfel eroi ai poporului grec. Independența Greciei a marcat primul pas semnificativ spre grecizarea aromânilor.

La intervenția României, sultanul a recunoscut vlahii ca minoritate în imperiu

A doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost marcată de numeroase conflicte regionale, în condițiile răscoalelor sau a războaielor antiotomane. În plus, după 1864 au apărut școlile românești în Balcani, care au creat disensiuni între comunitățile de aromâni, împărțite între susținători ai românismului, așa-numiții românofoni, și adversarii, cunoscuți sub numele de grecomani. Conflictul a evoluat spre distrugeri de școli și biserici, arderea cărților în limba română, terorizarea populației românofone, chiar cu concursul autorităților turce locale.

În 1903, aromânii s-au implicat în răscoala macedonenilor împotriva turcilor, așa-numita revoluție Ilinden. Dintre faptele lor de arme se remarcă bătălia de la Crușevo (azi în Macedonia), unde aromânii, sub comanda lui Pitu Guli, au luptat o zi întreagă cu o armată turcă net superioară numeric și ca armament. Peste doi ani, la intervenția diplomatică a României, sultanul a recunoscut vlahii ca minoritate în imperiu și le-a acordat dreptul la școală și biserică în limba lor, de fapt în limba română. Data acordării acestui privilegiu, numit Iradea, 23 mai (stil nou), a devenit de câțiva ani ziua internațională a aromânilor.

Adevăratul salt al aromânilor în viața politică din Imperiul otoman a fost determinat de revoluția junilor turci. În urma alegerilor parlamentare, doi aromâni au ajuns în Parlamentul Otoman și au deținut funcții importante în administrația otomană. Succesul aromânilor a fost efemer din cauza războaielor balcanice. Nu au apucat să se bucure de libertățile garantate prin Iradea din 1905 și nici de libertățile democratice câștigate de Junii turci. Războaiele balcanice i-au găsit pe aromâni împrăștiați în diverse așezări din Balcani și divizați între statele care îi revendicau. Încă de la declanșarea conflictului, grecii i-au terorizat pe profesorii și preoții finanțați de România. Abia în urma presiunilor diplomatice, când Grecia a înțeles că are nevoie de România pentru interesele sale în Balcani, guvernul de la Atena a luat măsuri pentru corectarea situației celor arestați. În schimb, presa greacă nu a încetat cu diatribele împotriva românilor și românofonilor.

Cu ocazia negocierilor de pace de la Londra, o delegație de aromâni, rezidenți în România, a făcut un turneu în capitalele Marilor Puteri, cu sprijinul României, pentru a susține înființarea unui stat macedonean în sistem federativ, în care sperau că și ei, aromânii, își vor găsi, în sfârșit, drepturile. În ciuda manifestărilor publice și a articolelor de presă favorabile din România și din Europa, interesele Marilor Puteri nu îi aveau în vizor nici pe aromâni, nici un stat macedonean. Nici măcar România nu a susținut consecvent acest proiect politic, mai ales după ce s-a prefigurat urcarea pe tronul Albaniei a prințului de Wied, nepotul reginei României.

Pacea de la București a consfințit împărțirea aromânilor între Grecia, Bulgaria și Serbia, plus partea consistentă din Albania. Practic, războaiele balcanice au îngropat orice speranță a aromânilor spre o viață națională proprie, fiind sortiți de Marile Puteri să fie împărțiți între statele balcanice, care i-au supus în deceniile următoare unei ofensive de asimilare.

Aromânii din Albania, sub presiunea grecizării și albanizării

Statul albanez s-a format în contextul pierderii peninsulei Balcanice de către Imperiul Otoman în timpul războaielor balcanice. România a sprijinit formarea Albaniei ca o soluție mai bună pentru aromâni, în contrapondere cu pretențiile Greciei. Mișcarea națională albaneză s-a organizat în România cu sprijinul autorităților române încă de la finele secolului al XIX-lea. În timpul războaielor balcanice se vehicula ideea unui stat albanezo-aromân, organizat după modelul elvețian, în care aromânii să beneficieze de autonomie. Guvernul român a mituit fruntași albanezi pentru ca o rudă a reginei României să fie adusă pe tronul noului stat, o alegere însă neinspirată, deoarece prințul Wied a preferat să fugă de responsabilitățile coroanei albaneze.

Teoretic, aromânii din Albania beneficiau de premise favorabile păstrării identității lor în noul stat albanez. Școlile românești care funcționaseră pe teritoriul albanez în perioada stăpânirii otomane au fost însă distruse în timpul războaielor balcanice, iar refacerea lor a fost întârziată de Primul Război Mondial. După 1922, statul albanez a închis majoritatea școlilor românești. În 1926 a permis predarea unor ore de limba română în școlile albaneze, dar a condiționat deschiderea unor școli românești de cererea comunităților aromâne. Condițiile puse de statul albanez, care a etatizat învățământul în 1927, conflictele dintre liderii comunităților aromâne și absența unei strategii ferme din partea statului român au limitat funcționarea învățământului românesc în Albania. Astfel s-a ajuns ca în 1935 să funcționeze șapte școli primare în limba română (Adina Berciu-Drăghicescu, *Fârșeroți, moscopoleni, meglenoromâni – valorificarea on-line a patrimoniului cultural*, București, 2011, pp. 46-49). Cel de-Al Doilea Război Mondial a determinat închiderea treptată a școlilor românești din Albania, iar după instaurarea regimului comunist aromânii au fost ținta politicii de asimilare din partea statului albanez. Pentru statul albanez aromânii erau văzuți ca potențial pericol din cauza pretențiilor Greciei, care îi considera greci pe aromâni și revendica teritoriul locuit de ei încă din 1912.

Presiunea asupra aromânilor din Albania este dublă: una albaneză și una grecească. Ceea ce nu au reușit albanezii să asimileze în ultimul secol, sunt pe cale să reușească grecii. După căderea regimului comunist albanez, statul grec a aplicat o strategie agresivă de grecizare a aromânilor din Albania. Grecia a acordat cetățenie greacă tuturor aromânilor din Albania, precum și avantaje materiale, ca accesul la sistemul de pensii. Pașaportul grecesc le-a dat aromânilor din Albania posibilitatea să meargă la muncă în Grecia, dar și în Europa. Cea mai mare parte a aromânilor au emigrat în Grecia cu tot cu familiile lor. Copiii lor frecventează școlile grecești și nu mai învață aromâna nici măcar în familie. Vin doar în vacanță în Albania la bunicii lor aromâni, care suferă că nepoții lor nu mai vorbesc aromâna. Astfel că strategia de grecizare a aromânilor din Albania are succes deja după a doua generație.

Singura biserică aromână din Albania, la Korce

Din punct de vedere bisericesc, aromânii din Albania sunt subordonați bisericii grecești, ceea ce accentuează procesul de grecizare. Dacă în 1912 existau 10 biserici în care se oficia slujba în limba română, în 1941 au mai rămas șase (Adina Berciu-Drăghicescu, *op.cit.*, p. 51). În 1967, Albania a devenit un stat ateu, toate cultele fiind interzise. Azi, prin unele sate aromâne mai izolate preoții bătrâni mai spun o rugăciune sau o parte a liturghiei în aromână, însă au o mare problemă cu lipsa cărților de cult în aromână. Singura biserică aromână este în Korce, datorită efortului patriotic al părintelui Dumitru Veriga, probabil singurul aromân din Albania care a refuzat cetățenia greacă. Pe locul vechii școli românești din Korca, pe care a reușit să o revendice în 1995, a construit o biserică aromânească pentru aromânii din Albania. Am avut onoarea să îl întâlnesc anul trecut pe părintele Veriga și m-a impresionat fața lui dură, de luptător călit, neobosit.

Numărul aromânilor din Albania este imposibil de clarificat, deoarece recensămintele oficiale diferă de realitate. Cifrele variază între 10.000 și 250.000 de vorbitori ai dialectului aromân în Albania. Cei mai mulți dintre ei sunt numiți *fârșeroți*, ei înșiși numindu-se *rrămâni*. Albanezii le mai spun *vlahi* sau *ciobani*, în timp ce grecii îi consideră eleni vlahofoni. Ca efect al proceselor de asimilare din partea albanezilor, grecilor sau românilor, în prezent pot fi identificate mai multe grupuri de aromâni în funcție de identitatea pe care o adoptă: albanezi, greci, români sau pur și simplu vlahi sau aromâni (*rrămâni*). Oficial, aromânii nu sunt recunoscuți ca minoritate etnică, doar ca minoritate folclorică.

România acordă preferențial burse de studii tinerilor aromâni din Albania și sprijină diverse proiecte culturale. Cu ocazia unei întâlniri a președintelui României, Emil Constantinescu, cu omologul său albanez, Rexhep Meidani, partea română a solicitat recunoașterea minorității aromâne, însă oficialul albanez a refuzat să discute această problemă. Recent, în primăvara anului 2014, premierul României, Victor Ponta, a efectuat o vizită la Tirana. Nu știm

dacă a ridicat problema aromânilor din Albania, deși Victor Ponta, după mama sa, are origini aromâne.

Cimitirul aromânilor din Bitolia, ultimul bastion aromânesc

În ciuda angajamentelor luate la Conferința de Pace de la București de a permite funcționarea școlilor și bisericilor românești în teritoriul revenit ei după războaiele balcanice, Serbia nu și-a respectat promisiunile, fructificând greșelile diplomației românești, care nu le-a inclus în tratatul de pace, ci a acceptat doar note diplomatice fără valoare. Școlile și bisericile românești din Macedonia sârbească, care funcționaseră înainte sub stăpânirea otomană, au fost închise treptat.

În timpul Primului Război Mondial, aromânii din Macedonia sârbească au suferit mai ales în urma ocupației bulgărești. Nemulțumită de împărțirea de la Conferința de la București din 1913, Bulgaria a ocupat Macedonia sârbească. Mulți aromâni au fost internați în lagăre de concentrare sau trimiși la muncă forțată. Limba bulgară a devenit obligatorie în școli și biserici. După terminarea războiului, sârbii au fost și mai drastici în privința aromânilor, nu au acceptat niciun manual din România, au interzis școlile românești și au confiscat localurile. În ciuda eforturilor pentru redeschiderea școlilor din Bitolia, cea mai importantă așezare de aromâni, unde funcționase înainte și o școală secundară, statul român nu a obținut decât promisiuni din partea autorităților sârbești.

Noul stat Macedonia, desprins din fosta Iugoslavie, îi recunoaște pe aromâni sub numele de vlahi, ca grup etnic, nu ca minoritate națională. Teoretic, este un avantaj față de celelalte state balcanice. Însă recunoașterea lor în Constituție nu garantează conservarea identității lor. Oficial, conform recensământului, din totalul populației de 2 milioane de locuitori, în Macedonia ar fi doar 8.500 de vlahi. În realitate, ei sunt mult mai mulți, în jur de 160.000, fiind a doua minoritate ca pondere, după cea albaneză. Dacă a existat o scurtă perioadă în anii 1990 de destindere și libertate de exprimare, în ultimul deceniu, vlahii din Macedonia sunt supuși unui proces agresiv de asimilare. Presa aromână, scrisă, radio și TV a scăzut foarte mult în volum, deoarece au scăzut subvențiile din partea statului. Se predau opțional câteva ore de limbă „vlahă” în unele școli. Deși există mulți oameni de afaceri prosperi, de origine aromână, în Macedonia, ei preferă să nu își afișeze originea și identitatea, pentru a nu fi supuși presiunilor din partea autorităților. Unii mi-au povestit că aromânii sunt ținta celor mai multe controale fiscale din partea statului, o formă preferată de intimidare a aromânilor care se implică în mișcarea națională.

În Bitolia, odinioară o prosperă așezare aromână, au mai rămas câteva mii de aromâni. Doar bătrânii mai luptă pentru păstrarea identității lor, grupați în jurul cimitirului aromân. Atât le-a mai rămas aromânilor din Bitolia, cimitirul aromân, pe care însă a pus ochii Biserica ortodoxă din Macedonia. Vechea biserică aromână din centrul orașului a fost demolată în perioada comunistă. Li s-a permis construirea unei biserici în curtea unei case, pe o stradă lăaturalnică, însă fără slujbă în aromână. Mitropolia a avut grijă ca singurul preot care putea

sluji în aromână să fie mutat la o altă biserică slavă. În clădirea fostului liceu românesc din Bitolia, construit cu banii statului român, este acum o școală pentru țigani. Statul român nu s-a străduit să obțină după 1990 clădirile confiscate de statul sârb. Doar cimitirul aromânilor a mai rămas curat aromânesc în Bitolia. Pe majoritatea monumentelor funerare inscripțiile sunt cu caractere latine, chiar și din perioada comunistă. În mijlocul cimitirului este mormântul apostolului aromânilor balcanici, Apostol Mărgărit. Mitropolia ortodoxă macedoneană din Bitolia vrea să pună însă mâna pe acest cimitir.

Încă din 1996, aromânii au făcut demersurile necesare pentru construirea unei biserici aromâne în cimitir. Finanțarea era asigurată de un aromân emigrat în America. Deși au terenul necesar, au planul bisericii și au banii pentru construcție, aromânii din Bitolia nu pot să își construiască propria biserică în Macedonia. Mitropolitul a condiționat aprobarea construcției de donarea cimitirului aromânilor către Mitropolia macedoneană din Bitolia (o copie a documentului cu rezoluția mitropolitului este în posesia subsemnatului). Până în prezent, aromânii din Bitolia au reușit să reziste presiunilor Bisericii macedonene și încă mai păzesc cu sfințenie cimitirul unde sunt îngropați înaintașii lor, fără să permită îngroparea etnicilor macedoneni acolo.

În Grecia, minoritatea aromână e considerată o ramură latinofonă a poporului grec

Până la formarea statelor moderne din Balcani, asimilarea aromânilor a fost voluntară, prin căsătorii mixte și amestecarea lor cu alte etnii. Religia ortodoxă a facilitat asimilarea prin căsătorii mixte cu grecii, bulgarii sau sârbii. Lupta națională a popoarelor balcanice împotriva stăpânirii otomane și formarea statelor naționale moderne au creat instrumentele asimilării în masă a aromânilor.

Primii aromâni asimilați de greci au fost cei care locuiau în așezările urbane mixte. Biserica a fost primul instrument de asimilare, deoarece slujbele se oficiau în limba greacă, care era limba de cult în regiune. Tot prin intermediul Bisericii grecești s-au format și primii intelectuali aromâni, cei care au fondat Noua Academie de la Moscopole. Practic, Academia moscopoleană a fost un instrument al luptei naționale grecești în secolul al XVIII-lea și un moment de vârf al iluminismului grec. Distrugerea orașului Moscopole și exodul locuitorilor, în special către Imperiul Habsburgic, i-a scos pe o parte a lor de sub influența grecilor. Primii intelectuali aromâni din diaspora au sesizat pericolul grecizării, ceea ce le-a adus anatemia lor de către înaltul cler grec (cazul lui Mihail Boiagi, autorul primei gramatici aromâne, este elocvent).

Odată cu fondarea statului grec modern, în 1828, începe campania agresivă de asimilare a aromânilor. Unii aromâni și-au asumat deja aspirațiile poporului grec și au avut un rol important în războiul de independență. Statul grec a urmărit cu consecvență extinderea teritoriului său pentru a-i cuprinde pe toți vorbitorii de limbă greacă din Imperiul Otoman, care au fost considerați automat greci. Printre cei vizați au fost și aromânii, mulți dintre ei vorbitori de greacă. Până în momentul înființării școlilor românești printre aromânii balcanici, nu au prea existat piedici în asimilarea aromânilor. Cei care se pronunțau împotriva grecizării erau anatemiați de clerul grec, chiar dacă locuiau în diaspora.

Școlile românești au împărțit în două tabere populația aromână: unii au considerat școlile românești instrumentul necesar împotriva grecizării și au devenit susținători fervenți ai învățământului în limba română, în timp ce alții considerau că prin acele școli se dorea românizarea lor și au optat pentru identitatea greacă. La finele secolului al XIX-lea diverși călători au sesizat diferențele dintre cele două tabere – de românofoni și de grecomani – în aceeași comunitate, uneori chiar în cadrul aceleiași familii.

Conflictul greco-român în jurul aromânilor s-a acutizat după 1905, când sultanul a recunoscut minoritatea aromână și dreptul la școală și biserică în limba lor. Chiar și documentul sultanului a fost obținut la intervenția fermă a României în urma unui abuz greco-otoman împotriva învățătorilor aromâni. Bandele grecești au terorizat satele aromâne, omorând învățătorii și preoții aromâni, arzând cărțile bisericești românești și torturându-i pe liderii aromâni. În 1908, statul român a întrerupt relațiile diplomatice cu Grecia din cauza acestor atrocități, sub presiunea opiniei publice, manipulată cu eficiență în România de imigranții aromâni.

În timpul Primului Război Balcanic, guvernul grec a refuzat să accepte finanțarea școlilor românești de către București în teritoriile otomane cucerite. La un moment dat au condiționat acordul de sprijinirea de către România a integrării în granițele grecești a teritoriilor locuite de aromâni în Albania. Până la urmă, deoarece aveau nevoie de România împotriva Bulgariei, în preajma celui de-Al Doilea Război Balcanic, grecii au promis autonomia școlară și bisericească pentru aromâni cu finanțare de la București. După Pacea de la București, Grecia și-a respectat angajamentele luate și, în perioada interbelică, au funcționat mai multe școli și licee finanțate de statul român cu acordul tacit

al guvernului de la Atena, în care, pe lângă programa din România, se mai preda și limba greacă, precum și istoria și geografia Greciei (Adina Berciu-Drăghicescu, *op.cit.*, pp. 375-376.). În schimb, bisericile românești au fost rând pe rând preluate de preoții greci. Deși au supraviețuit celui de-Al Doilea Război Mondial, sub ocupația italiană și germană (în condițiile în care România era aliatul Germaniei), școlile românești au fost închise de greci în februarie 1946. Implicarea aromânilor în războiul civil din Grecia din anii următori a oferit guvernelor de la Atena pretextul strămutării masive a aromânilor (E. Țârcovnicu, *Aromânii din România, astăzi*, în *Revista Română de Sociologie*, 2011, nr. 1-2, p. 160).

Abia după 1970, aromânii din Grecia au fost lăsați să fondeze asociații neguvernamentale pentru promovarea identității lor culturale. Oficial, ei sunt considerați greci de limbă latinofonă. Toate studiile istoricilor și lingviștilor greci care se ocupă de vlahi susțin această teorie a originii grecești a aromânilor, care sunt eleni latinizați sub stăpânirea romană, deși uneori, printre rânduri, se observă în cărțile serioase de istorie că este o teorie de conjunctură (cea mai bună carte de istorie a aromânilor scrisă de un istoric grec este *The Vlachs: Metropolis and Diaspora*, Thessaloniki, 2003, scrisă de Asterios Koukoudis). În prezent, toți aromânii din Grecia acceptă, cel puțin oficial, această teorie, dar nu sunt de acord să fie tratați ca minoritate etnică și resping orice ingerință a românilor în această chestiune. Cel puțin oficial asistăm la un succes deplin al asimilării grecești.

Dubla identitate a aromânilor din România

Românii nord-dunăreni știau de existența aromânilor sud-dunăreni cel puțin din secolul al XVII-lea. Rămâne o sarcină pentru istorici să clarifice dacă domnitorul Vasile Lupu era aromân de origine sau albanez; cert este că își avea originea în Epir, regiune cu o numeroasă populație aromână. Tot în secolul al XVII-lea, primii negustori aromâni înființează la Brașov prima companie grecească, care, în curând, va domina comerțul în regiune. Ori datorită negustorilor aromâni ajunși în nordul Dunării, ori datorită contactelor personale în Imperiul Otoman, Miron Costin și Dimitrie Cantemir îi cunosc pe aromâni și menționează existența lor și identitatea lingvistică cu românii.

Numărul aromânilor care au intrat în contact cu românii nord-dunăreni a crescut semnificativ odată cu exodul aromânilor moscopoleni. Mulți din cei imigrați în Imperiul Habsburgic au avut contacte cu românii ardeleni, unii s-au așezat chiar în Transilvania și au devenit membri marcanți ai luptei naționale. Andrei Șaguna sau Emanuil Gojdu sunt dovezi că intelectualii aromâni din Imperiul Habsburgic s-au identificat cel mai adesea cu românii nord-dunăreni, ca fiind același popor și vorbind aceeași limbă. La mijlocul secolului al XIX-lea, aromânii balcanici au intrat în atenția elitei intelectuale și politice românești. Pe fondul renașterii naționale și a euforiei idealurilor naționale, intelectualii români s-au organizat pentru a acorda sprijin aromânilor să întemeieze școli în limba română. Unirea Principatelor Române a canalizat idealurile naționale și intelectualii din cele două principate unite s-au văzut la momentul respectiv în postura de lideri ai unei mișcări naționale românești de ansamblu, atotcuprinzătoare. Nu întâmplător, între 1860-1880 erau agitații românești în

Transilvania, pe care autoritățile austriece și maghiare le puneau pe seama guvernului României.

Sub influența acestor intelectuali, principele Alexandru Ioan Cuza aprobă alocarea unei sume de bani pentru instruirea unor învățători aromâni la București, cale necesară pentru dezvoltarea unui învățământ românesc în sudul Dunării, menit să trezească conștiința națională românească printre aromânii balcanici. Astfel că, de la burse pentru formarea învățătorilor, s-a ajuns rapid la susținerea financiară a școlilor românești din Balcani și la conturarea unei politici a României față de aromâni. Coordonarea politicii românești printre aromânii balcanici a revenit *Societății Culturale Macedo-române*, organizație non-profit care adunase personalități importante ale culturii românești și politicieni cu influență. Din ce în ce mai mulți aromâni au venit la studii în România și au rămas aici definitiv. Ei constituie prima fază de emigrare a aromânilor în România. Deși au fost emigrări individuale, au fost destul de numeroase. Mulți aromâni s-au integrat societății românești și au ocupat relativ repede funcții în administrație, chiar în aparatul guvernamental sau în instituțiile academice.

Numărul mare de aromâni stabiliți în România, precum și poziția lor în societate, au avut un rol esențial în susținerea cauzei aromânilor la începutul secolului al XX-lea. Iradeaua din 1905 prin care aromânii erau recunoscuți în Imperiul otoman a fost un succes al diplomației românești. Ruperea relațiilor diplomatice cu Grecia a fost determinată de atrocitățile grecilor față de învățătorii și fruntașii aromânilor. La începutul Primului Război Balcanic, problema aromânilor a fost în prim-planul obiectivelor politicii românești, surclasată însă curând de pretențiile asupra Cadrilaterului.

Războaiele balcanice au cauzat un val masiv de imigrare în România din cauza atrocităților la care au fost supuși aromânii. Pentru liderii aromânilor balcanici, formați intelectual sub influența școlilor românești, România devenise țara-mamă la care și-au căutat scăparea. În acele condiții, cetățenia română se obținea foarte ușor. În ciuda eforturilor guvernului român de a-i repatria pe aromânii imigrați în timpul războaielor balcanice, mulți au rămas în nordul Dunării.

AROMÂN în Munții Pindului, 1928

PORT popular al aromânilor din Albania (regiunea Coriței)

PĂSTOR aromân din Munții Pindului

Cauze ale emigrării aromânilor din Balcani în România

Dacă până acum era vorba doar de imigrări individuale, în perioada interbelică, România organizează imigrarea masivă a aromânilor. Cauzele emigrării aromânilor din Balcani în România după 1925 sunt multiple. În primul rând, aromânii au fost supuși după 1913 presiunilor naționaliste din partea statelor în care au fost încorporați: Grecia, Bulgaria, Serbia, Albania. Desigur că cel mai mult au avut de suferit liderii aromânilor, de obicei formați în școlile românești. Aceste școli românești aveau o mare problemă: programa școlară era identică cu cea din România, din care cauză cunoștințele dobândite nu le permiteau absolvenților să se integreze în statele balcanice. Ne-am obișnuit să acuzăm statele balcanice că nu recunoșteau diplomele școlare românești, însă aveau dreptate. În condițiile în care grecii foloseau alfabetul grec, iar sârbii și bulgarii alfabetul chirilic, oare în ce măsură își puteau fructifica aromânii școlii la școlile românești din Balcani cunoștințele dobândite în statele respective? Practic, sistemul școlar românesc în Balcani era inefficient pentru că era conceput greșit.

O altă cauză a emigrării a fost schimbul de populație dintre turci și greci după 1923. Colonizarea masivă a grecilor în regiunile locuite de aromâni a pus presiune pe aceștia din urmă, obligați să își desfășoare activitățile, în special păstoritul, pe un areal mai restrâns. Noile granițe stabilite după 1913 și 1918, precum și redistribuirea pământurilor, au limitat posibilitățile de transumanță și pentru aromânii din Macedonia. Dacă aromânii prezentau disponibilitatea pentru emigrare, România avea nevoie de imigranți pentru a-și consolida frontiera sudică a Dobrogei. Experiența Primului Război Mondial a arătat fragilitatea păcii de la București din 1913 și a stăpânirii românești asupra Cadrilaterului. Astfel că dorința de emigrare a aromânilor s-a întâlnit cu planurile de colonizare a Cadrilaterului de către statul român.

În urma unei adunări a aromânilor la Veria, în Grecia, s-a format un comitet al emigrării care trebuia să negocieze cu guvernul de la București condițiile colonizării aromânilor. Între 1925 și 1933 s-au așezat în Cadrilater peste 5.000 de familii de aromâni din Grecia, Albania, Macedonia sârbească și Bulgaria. Ei au sperat la o viață mai bună în România, bazați pe promisiunile statului român. Au primit pământ, între 10 și 15 hectare, plus loc de casă. Aromânii, oameni harnici, și-au construit case și s-au străduit să își lucreze și să își apere noua proprietate. În condițiile în care regiunea Cadrilaterului era adeseori atacată de bandiți bulgari, finanțați de guvernul de la Sofia, aromânii trebuiau să meargă la muncă pe câmp înarmați cu pistoale. Nu era pentru ei o noutate, pentru că războaiele balcanice și Primul Război Mondial i-au adus adeseori în situații de luptă cu armatele beligerante sau cu bandele de tâlhari. În momentul colonizării, aromânii au primit cetățenia română și s-au declarat de etnie română. Aceasta era condiția necesară pentru a primi pământ în Cadrilater, deoarece o lege din 1923 stipula interdicția colonizării străinilor.

Aromânii și Mișcarea Legionară

Recrudescența naționalismului românesc în perioada interbelică, mai ales sub forma mișcării legionare, i-a atras și pe noii cetățeni români din Cadrilater, pe

aromâni. Naționalismul lor a fost dublat și de nemulțumirea colectivă față de condițiile oferite de guvernele României, pe care le acuzau de nerespectarea condițiilor de emigrare. Cea mai mare parte a colonizării s-a efectuat în perioada mării crize economice, ceea ce a determinat întârzieri și chiar limitări ale ajutorului de stat promis la colonizare. Așa se explică de ce asasinarea premierului I.G. Duca de către legionari i-a avut protagoniști pe aromâni. Mișcarea Legionară și-a găsit mulți adepți printre aromâni, ceea ce le-a atras ulterior repercusiuni.

Prima mare problemă au avut-o aromânii în 1940, când România a cedat Cadrilaterul Bulgariei. Cu ocazia schimbului de populație, bulgarii din Dobrogea s-au mutat în Cadrilater, iar coloniștii români, inclusiv aromânii, din Cadrilater au trecut în hotarele micșorate ale României. Cea mai mare parte a lor a întemeiat noi așezări în Dobrogea, iar o parte s-a stabilit în jurul Bucureștiului. Deși abia și-au construit noile case în urma emigrării din Cadrilater, după venirea comunismului o altă nenorocire s-a abătut asupra aromânilor. Din pricina simpatiilor sau activității legionare din perioada interbelică, foarte mulți aromâni au fost arestați și închiși în lagăre sau închisori. Autoritățile comuniste îi încadrau automat în Mișcarea Legionară, uneori pe nedrept. În cadrul activităților Securității s-a formulat chiar o problemă specifică, menționată pe dosarele de urmărire, numită *Problema macedoneană*, care era derivată din cea legionară.

Colonizarea aromânilor în România s-a dovedit a fi o adevărată Golgota pentru aromâni: imigrați în perioada mării crize economice, mutați în 1940 și închiși după 1948. Aceste greutăți care au încercat primele două generații de aromâni din România au limitat gradul lor de integrare în societatea românească. Aromânii imigrați anterior anului 1925 erau de obicei intelectuali și negustori, care s-au integrat repede în societatea românească și care s-au considerat români, atât la origine, cât și ca cetățeni. În schimb, aromânii colonizați în Cadrilater erau, în marea lor majoritate, oameni simpli, cel mult cu școala primară făcută de către unii la școlile românești. Acești coloniști s-au așezat în grup compact, ceea ce a permis păstrarea conștiinței unei origini diferite decât românii nord-dunăreni. În ciuda tentativei de integrare imediat după colonizare, în care se încadrează și afilierea lor la Mișcarea Legionară, aromânii din Dobrogea s-au considerat tot timpul doar coloniști în România, cu origini balcanice. Au fost și sunt cetățeni loiali României, însă au conștiința unei alte origini decât românii nord-dunăreni. Pregătirea lor intelectuală era prea slabă pentru a înțelege aserțiunile academice despre originea comună a daco-românilor și a aromânilor. Ba mai mult, conviețuirea în comunități închise de aromâni a cultivat conștiința de grup, iar ei au perceput alteritatea în raport cu românii. Chiar și astăzi căsătoriile mixte nu sunt încurajate de către aromânii dobrogeni.

„Nu sunt faimos, dar sunt aromân”

Diferența gradului de integrare a aromânilor emigrați înainte și respectiv după 1925 a determinat opțiuni identitare diferite. Indiscutabil, toți sunt cetățeni români loiali statului român. Însă criza identitară apare când se discută

originile lor, problemă pusă în discuție publică abia după libertatea de exprimare câștigată în Revoluția din decembrie 1989.

Există două curente majore privind opțiunea identitară a aromânilor din România. Urmașii aromânilor imigrați în secolul al XIX-lea și la începutul celui următor se consideră de origine românească și susțin că aromâna este un dialect al limbii române, iar aromânii și românii sunt același popor. Majoritatea sunt intelectuali, urmași de intelectuali sau negustori stabiliți în România înainte de 1925. Lor li se adaugă o parte a aromânilor colonizați după 1925, care s-au integrat individual în societatea românească, s-au afirmat în special pe plan cultural și s-au desprins de comunitățile compacte din Dobrogea sau din jurul Bucureștiului. Cantitativ, ei sunt mai puțini, însă au o pondere mult mai mare în viața culturală și politică din România. De obicei sunt grupați în jurul *Societății culturale macedo-române* sau alte asociații culturale în care clamează originea lor românească.

Al doilea grup de aromâni consideră că sunt cetățeni români, dar au o altă origine decât românii nord-dunăreni și că aromâna este distinctă de limba română. Dacă cei mai mulți încă nu au o opțiune identitară, pentru că o definesc doar altceva decât românii, o parte a acestor aromâni și-au însușit chiar teorii aberante, vehiculate și în Balcani, că ei ar fi urmașii romanizați ai macedonenilor lui Filip și ai lui Alexandru Macedon. Ei reclamă un statut de minoritate etnică și au devenit vocali abia după 1990. Cantitativ, ei sunt mai numeroși ca primul grup, însă sunt mult mai dezorganizați. Orgoliile mărunte și aspirațiile politice ale unor lideri i-au divizat în diverse societăți culturale. În ciuda tentativelor de unificare a lor în federații ale asociațiilor aromânilor și de asociere cu organizații ale aromânilor din străinătate cu opțiuni identitare similare, ei nu reușesc să organizeze acțiuni vizibile și perceptibile. Singura excepție este organizarea anuală a unor manifestări culturale publice dedicate Zilei aromânilor în 23 mai. Intelectualii cu formație umanistă din mijlocul lor, puțini la număr, deoarece ei sunt mai atrași de studiile economice decât de cele umaniste, se străduie, împreună cu alți intelectuali aromâni din diaspora, să definească o limbă aromână, cu un sistem de scriere propriu, în care au adoptat soluții intenționat diferite de limba română pentru diacritice. Deși sunt cetățeni loiali ai României, alteritatea față de români este probabil o manifestare a frustrărilor și nemulțumirilor acumulate de câteva generații începând cu momentul imigrării lor în România.

Deși în România nu au fost supuși asimilării de către stat, acești aromâni văd statul român ca principalul vinovat pentru situația de azi a aromânilor din Balcani. Recent a fost realizat un film artistic despre aromâni – „Nu sunt faimos, dar sunt aromân” – în care sunt câteva scene care probează afirmația de mai sus: în mentalul colectiv al aromânilor, cel puțin al celor din România, statul român este în vârful ierarhiei celor vinovați de criza identitară a aromânilor.

Totuși, cine sunt aromânii?

Un lucru e cert: politica statului român față de aromâni a fost falimentară, fiind încă din start sortită eșecului. Programul coerent de finanțare a învățământului

românesc din Balcani nu a fost dublat de o programă școlară eficientă, care să promoveze dialectul aromân și multiculturalismul, pentru o mai ușoară integrare a absolvenților în societățile statelor în care locuiau. Inconștient, statul român și-a pregătit la școlile românești din Balcani viitorii imigranți în România. Diplomele școlilor românești nu erau recunoscute de statele balcanice, pe bună dreptate, deoarece absolvenții nu știau să scrie în limba oficială a statelor respective. Singura soluție pentru aromânii mai răsăriți din punct de vedere intelectual a fost emigrarea în România, ceea ce a adus, este drept, plusvaloare culturii românești.

Deși Pacea de la București ar fi trebuit să genereze un sistem românesc educațional și bisericesc coerent în Balcani, ineficiența diplomaților români a permis încălcarea promisiunilor de către statele balcanice. După Primul Război Mondial, statul român nu a mai urmărit cu aceeași fervoare politica românească din Balcani, diplomația românească trădând interesele aromânilor balcanici în numele intereselor majore ale noului stat unificat. Dezinteresul statului român în perioada interbelică a facilitat succesul politicilor de asimilare și a pregătit renunțarea la orice sprijin după instaurarea regimului comunist. Practic, banii cheltuiți de statul român începând cu Al.I. Cuza s-au dus pe apa Sâmbetei. Singurul câștig indirect a constat în plusvaloarea adusă culturii românești de imigranții aromâni.

După 1989, statul român nu și-a redefinit prioritățile culturale în Balcani și a continuat politica de neamestec în treburile interne din perioada comunistă, deși există școli grecești și bulgărești în România. Lipsa unei strategii ferme din partea României pentru susținerea culturală a aromânilor din Balcani a contribuit la criza identitară a acelor aromâni, care aveau anumite așteptări de la București.

Criza identitară a aromânilor din România, specifică urmașilor imigranților din perioada interbelică, este rezultatul eșecului asimilării aromânilor și reflectă frustrările acumulate de primele generații de după imigrare. În același timp, este efectul paradoxului istoriografiei românești. Atâta timp cât în școală se învață că românii sunt urmașii dacilor și romanilor și că s-au format ca popor exclusiv în nordul Dunării, nu poți să aștepti de la aromâni să se considere același popor cu românii, având conștiința originii în sudul Dunării. Deși studiile științifice lingvistice și istorice au depășit granița Dunării în definirea ariei de etnogeneză a poporului român, manualele și programele școlare sunt încă tributare teoriei exclusiviste a originii nord-dunărene a românilor, ceea ce îi exclude pe aromâni.

Un aromân din Macedonia, un om foarte citit și foarte preocupat de istoria și destinul aromânilor din Balcani, mi-a pus o întrebare foarte grea: „*Oamenii de știință greci spun că suntem greci, oamenii de știință români spun că suntem români, alții că suntem macedoneni, noi pe cine să credem, pentru că toți sunt oameni de știință?*”. Răspunsul aveam să îl aflu peste câteva zile, cu ocazia unei călătorii de studii la Moscopole, în Albania, împreună cu un grup de studenți. Chiar în prima zi de perieghetză, printre grămezi de pietre și tufișuri, pe o cărare, ne-am întâlnit cu un om la vreo 50 de ani. Exceptând personalul de la hotelul din deal, care era format exclusiv din albanezi, era primul om

Întâlnit de noi în Moscopole. Luându-mi inima în dinți, l-am salutat „Ziua bună”. Mi-a răspuns la fel. Și eu și studenții mei am fost uluiți. Am tăbărât pe el cu întrebări. Noi în română, el în... aromână. Ne-am înțeles fără traducător, foarte rar folosea cuvinte grecești pe care nu le înțelegeam. Locuia în Shipska, un sat învecinat din munte, în care au mai rămas câteva zeci de familii de bătrâni, deoarece majoritatea aromânilor au plecat la muncă în Grecia. Ne-a povestit că marea lor durere este că nepoții lor, care cresc și învață în Grecia, nu mai învață aromâna și se tem că limba străbunilor o să se piardă. Peste câteva zile am vizitat Shipska, un sat de munte cu case din secolul al XVIII-lea, cu o biserică foarte frumoasă, cu ulițe strâmte și oameni primitivi. Am mai vorbit și cu alți aromâni din Moscopole în acele zile, însă nicio discuție nu a atins fiorul acelei prime întâlniri cu omul din Shipska. Aceleași emoții le-au trăit și studenții mei, cu care am rememorat adesea acea întâlnire.

Această întâlnire a confirmat studiile de lingvistică pe care le-am citit. Au demonstrat-o Weigand, Rosetti, Capidan, Papahagi și alții: aromâna este un dialect al limbii române. Iar ca istoric nu pot decât să confirm că poporul român este urmașul romanității orientale, că ne definește în primul rând limba latină, din care s-a format limba română și că aria de formare a poporului român se întinde mult în sudul Dunării. Migrațiile slave și apoi stăpânirea otomană au determinat dislocări de populație, care au evoluat din punct de vedere lingvistic diferit, ceea ce explică influențele slave sau grecești în aromână.

Aromânii sunt frații românilor nord-dunăreni, care au aceeași mamă – limba latină. Aromânii și românii, împreună cu megleno-românii, istro-românii, vlahii din Serbia, Bosnia și Croația medievală, vlahii din Polonia medievală și din Boemia, formează acea civilizație de păstori, cunoscuți sub numele de vlahi. Ne-au fost comune legea sau obiceiul vlahilor, brânza de burduf, sistemul de dări și taxe, obiceiurile și folclorul, dar mai ales limba latină, datorită căreia am căpătat numele de vlahi. Asimilările voluntare sau planificate au dus la reducerea spațiului locuit de vlahi la România de azi și la câteva insule de romanitate din Balcani. Indiferent de identitatea pe care și-o asumă aromânii și alți vlahi din Balcani, originea comună cu românii nord-dunăreni este incontestabilă. Desigur, trebuie să respectăm dreptul fiecăruia la definirea propriei identități.

Raportul Consiliului European despre aromâni și Recomandarea nr. 1333 din 1997 stabilesc doar cadrul pentru salvarea identității culturale a aromânilor. Pentru a salva din punct de vedere cultural, inclusiv lingvistic, aromânii, trebuie mult mai mult decât declarații belicoase în presă în funcție de opțiunea identitară. Salvarea lor și definirea propriei identități sunt la îndemâna aromânilor, care trebuie doar să caute numitorul comun al tuturor asociațiilor care îi reprezintă.